

THÍCH ỨNG CỦA CÁC NHÓM YẾU THỂ QUA THAY ĐỔI NHU CẦU SỐNG

Ths. Tô Thủy Hạnh

Viện Tâm lý học.

TÓM TẮT

Thay đổi nhu cầu sống là một chỉ số quan trọng phản ánh mức độ thích ứng của các nhóm yếu thể. Kết quả khảo sát của đề tài cho thấy, ở những gia đình của người yếu thể có thay đổi nhu cầu sống, song mức độ thay đổi không nhiều. Điều này đã phản ánh mức độ thích ứng chưa cao của các nhóm yếu thể. Có sự khác biệt về mức độ thích ứng giữa nhóm người hưu trí, người mắc bệnh hiểm nghèo và người tàn tật.

Từ khoá: *Mức sống; thay đổi, nhu cầu vật chất; điều kiện sống*

Ngày nhận bài: 18/5/2012; Ngày duyệt đăng bài: 25/6/2012

Sự thay đổi nhu cầu phản ánh sự thích ứng của các nhóm yếu thể trong xã hội. Nhu cầu là động lực hoạt động của con người. Mức độ phát triển của nhu cầu phản ánh sự phát triển của xã hội và hiệu quả hoạt động lao động của con người. Các nhóm yếu thể trong nghiên cứu của đề tài là nhóm người cao tuổi, hưu trí, người mắc bệnh hiểm nghèo và người tàn tật. Đề tài đã tiến hành khảo sát tại Hà Nội và Đà Nẵng.

Để tìm hiểu sự thích ứng của các nhóm yếu thể qua thay đổi nhu cầu, đề tài đã tìm hiểu thực trạng, biểu hiện và mức độ thay đổi nhu cầu của các nhóm này, lý giải nguyên nhân của sự thay đổi nhu cầu, qua đó, đánh giá về sự thích ứng của họ.

Kết quả khảo sát về thực trạng thay đổi nhu cầu được phản ánh qua số liệu bảng dưới đây:

Bảng 1: *Thực trạng thay đổi nhu cầu vật chất của nhóm người cao tuổi, người mắc bệnh hiểm nghèo, người tàn tật (số liệu chung)*

TT	Sự thay đổi các quan hệ xã hội	Tỷ lệ (%)
1	Có thay đổi	60,0
2	Không thay đổi	40,0

Phân tích số liệu bảng 1 cho thấy: đa số những người yếu thể được khảo sát cho rằng, nhu cầu vật chất của họ có thay đổi (60%). Số liệu ở bảng 2 cho thấy, một số thay đổi cụ thể về nhu cầu vật chất của những người cao tuổi, bệnh tật và tàn tật.

Bảng 2: Sự thay đổi nhu cầu vật chất của nhóm người cao tuổi, người mắc bệnh hiểm nghèo, người tàn tật (số liệu chung)

TT	Sự thay đổi các quan hệ xã hội	Tỷ lệ (%)
1	Nhà đẹp hơn, nhiều đồ dùng	24,1
2	Ăn ngon, mặc đẹp hơn	56,4
3	Cơ sở hạ tầng nông thôn đẹp hơn (đường làng, ngõ xóm)	5,8
4	Con cái có điều kiện học tập tốt hơn (trường lớp, sách vở)	4,1
5	Gia đình tiết kiệm hơn trong chi tiêu	9,6

Qua số liệu tại bảng 2 ta thấy: hơn một nửa số người yếu thể được hỏi cho rằng, nhu cầu vật chất của họ đã được tăng lên, họ ăn ngon, mặc đẹp hơn (56,4%), hơn 1/4 số người được hỏi cho rằng, họ được ở trong những ngôi nhà đẹp hơn, nhiều đồ dùng hơn. Một số người cho rằng, cơ sở hạ tầng nông thôn đẹp hơn tạo điều kiện cho người dân đi lại, sản xuất tốt hơn.

Ảnh 1: Nông thôn Việt Nam với cuộc sống thanh bình

Nguồn: Ảnh internet, tháng 3/2012

Tuy vậy, tỷ lệ những người không thay đổi nhu cầu vật chất còn khá cao (40%). Những người cao tuổi, tàn tật, mắc bệnh hiểm nghèo là những người

gặp nhiều khó khăn trong phát triển kinh tế của gia đình và cuộc sống vì sức khoẻ hạn chế, vì thiếu vốn, thiếu lao động... Thực tế cho thấy, các nhóm yếu thế này không phải là những người có lương hưu, gia đình, con cháu không có cuộc sống khá giả thì cuộc sống của họ gặp nhiều khó khăn, nhất là những người ở nông thôn, vùng sâu, vùng xa. Trong cuộc điều tra về người cao tuổi năm 2007 tại 8 tỉnh của cả nước do Ủy ban quốc gia về người cao tuổi tiến hành cho thấy, thu nhập bình quân của người cao tuổi ở thành thị gấp 2 lần ở khu vực nông thôn. Nếu xét theo các nguồn sống chính ta có: 17,4% sống bằng nguồn lương hưu, mất sức; 23,3% sống nhờ vào việc tự sản xuất kinh doanh; 23,9% sống dựa vào khả năng tự làm việc và con cháu giúp một phần; 34,9% sống hoàn toàn nhờ vào con cháu; 14,8% sống nhờ vào tài sản tích lũy, kế thừa và các dạng trợ cấp xã hội. Tại cuộc điều tra ở thành phố Hồ Chí Minh, có 26,5% không có một nguồn thu nhập nào; 44,3% có một nguồn thu nhập; 25% có hai nguồn thu nhập và chỉ có 4% có ba nguồn thu nhập trở lên (Lê Ngọc Lan, 2010). Những chỉ số này đã minh chứng cho sự khó khăn về kinh tế của những người cao tuổi. Điều này còn cho thấy, nhóm người mắc bệnh hiểm nghèo và tàn tật thì sự khó khăn về kinh tế còn cao hơn nhiều.

Về nhà ở của người cao tuổi, theo kết quả điều tra gia đình Việt Nam năm 2006 cho thấy: có 59,2% người cao tuổi ở trong ngôi nhà bán kiên cố, có 23,6% sống trong ngôi nhà kiên cố (khép kín và không khép kín). Đáng chú ý là có 16,1% người cao tuổi sống trong các ngôi nhà đơn sơ. Ở khu vực thành thị, người cao tuổi sống ở nhà kiên cố cao hơn nhiều so với khu vực nông thôn (31,8% so với 4,3%), những người cao tuổi không có vợ/chồng sống trong các ngôi nhà đơn sơ cao hơn những người cao tuổi đang có vợ/chồng (20% so với 14,2%). Kết quả khảo sát của Ủy ban quốc gia người cao tuổi năm 2007 tại 8 tỉnh cũng cho kết quả tương tự. Có 81,7% các có người cao tuổi sống trong nhà kiên cố, bán kiên cố, có 18,3% sống trong những căn nhà tạm.

Về nguồn thấp sáng, kết quả điều tra của Ủy ban quốc gia người cao tuổi năm 2007 tại 8 tỉnh có tỷ lệ người cao tuổi sống trong các gia đình có nguồn thấp sáng là diện lưới là 97,7% ở khu vực đô thị và ở nông thôn là 92,6%.

Về nguồn nước sinh hoạt, chỉ có 1/3 số người cao tuổi được sử dụng nước máy riêng tại nhà. Tỷ lệ người cao tuổi thành thị được dùng nước máy cao hơn gấp 8 lần so với người cao tuổi nông thôn (60,3% so với 7,6%). Ở nông thôn có khoảng 1/3 người cao tuổi dùng nước giếng khoan làm nguồn nước chính, 1/3 sử dụng giếng khơi, giếng xây làm nguồn nước chính.

Về nhà vệ sinh, tính chung toàn quốc có 32,5% gia đình người cao tuổi có hố xí tự hoại, bán tự hoại. Tỷ lệ này ở thành thị cao gấp 4 lần ở nông thôn. Ở nông thôn có 16,8% gia đình người cao tuổi không có hố xí tự hoại, tỷ lệ này ở

thành thị là 5,1%. Đáng chú ý là có tới 15,6% gia đình không có nhà vệ sinh. Điều này gây nhiều khó khăn cho người cao tuổi (Lê Ngọc Lan, 2010).

Ảnh 2: Hình ảnh nông thôn mới

Nguồn: Ảnh internet, tháng 3/2012

Chúng ta hãy xem xét một số ý kiến của người yếu thể về thay đổi nhu cầu vật chất của họ: "Thay đổi mỗi năm một khác, ăn ở mặc đang thoải hơn, không như trước xuề xòa" (Nữ, 60 tuổi, học văn 5/12, Đà Nẵng); "Ăn ngon hơn" (Nam, 65 tuổi, học văn 5/7, làm nông nghiệp, Đà Nẵng); "Ăn uống đầy đủ hơn, ở sạch thoáng mát hơn, quần áo sạch đẹp thay đổi mỗi hơn so với những năm xa xưa về trước" (Nam, 70 tuổi, học văn lớp 8/12, chi hội trưởng người cao tuổi, Đà Nẵng); "Có thay đổi nhu cầu vật chất, ăn ở, mặc trong cuộc sống vì xã hội ngày càng phát triển" (Nữ, 40 tuổi, học văn 10/10, làm ruộng, Hà Nội); "Thay đổi cách sinh hoạt ăn mặc, ở vì đã phát triển kinh tế lên cao" (Nữ, 51 tuổi, học văn 7/10, làm ruộng, Hà Nội); "Xã hội phát triển, nhu cầu ăn ngon mặc đẹp thu nhập tăng lên dẫn đến cuộc sống cũng thay đổi" (Nam, 55 tuổi, học văn 5/10, làm ruộng, Hà Nội); "Thay đổi ăn ở khác trước, kinh tế tốt hơn, ăn đầy đủ hơn" (Nữ, 53 tuổi, học văn 5/10, làm ruộng, Hà Nội); "Thay đổi chất trong bữa ăn, ăn uống đủ chất hơn, bữa ăn thay đổi các món ngon hơn" (Nữ, 50 tuổi, học văn 7/10, làm ruộng, Hà Nội); "Sống hơn hồi trước, nếu đi làm thuê cũng có được ba đến bốn chục ngàn, xưa ăn mặc cực hơn, giờ người ta cho quần áo mặc cũng thoải mái" (Nữ, 51 tuổi, học văn 5/10, làm ruộng, Đà Nẵng); "Ăn uống tăng hơn trước" (Nam, 43 tuổi, không biết chữ, làm thuê, Hà Nội); "Không phải ăn độn như trước, không phải mặc quần áo vá" (Nam, 57 tuổi, học văn 7/10, kinh doanh, Hà Nội)...

Qua ý kiến của những người yếu thể ở trên ta thấy, sự thay đổi nhu cầu

vật chất phản ánh qua nhu cầu ăn, mặc được cải thiện rõ rệt, chất lượng các nhu cầu này được nâng cao. Nói cách khác, họ được ăn ngon hơn, mặc đẹp hơn.

Sau đây là ý kiến của những người yếu thể về thay đổi điều kiện sống: "Nhà cửa làm mới hơn, đời sống đỡ hơn, trong khu trước không làm ăn được, không kinh doanh được, ra khu tái định cư nên làm ăn được" (Nam, 74 tuổi, không đi học, làm nông nghiệp, Đà Nẵng); "Lao động giảm đi, chăn nuôi ít, nghỉ ngơi nhiều hơn" (Nam, 72 tuổi, học vấn 6/10, nông nghiệp, Đà Nẵng); "Sắm sửa vật dụng trong nhà đầy đủ hơn" (Nữ, 64 tuổi, học vấn lớp 12/12, bí thư chi bộ, Đà Nẵng); "Thay đổi nhà ở, khu vệ sinh" (Nam, 65 tuổi, lớp 5/10, làm ruộng, Đà Nẵng); "Cấp nước sạch, nhà ở cao tầng, được ăn ngon, mặc đẹp" (Nữ, 45 tuổi, làm ruộng, Hà Nội); "Kinh tế tiến bộ hơn từ chỗ ở, ăn uống khác xưa, sinh hoạt hàng ngày có tiến triển hơn" (Nam, 52 tuổi, học vấn 5/10, Hà Nội); "Thay đổi về nhà cửa" (Nữ, 44 tuổi, học vấn 7/10, làm ruộng, Hà Nội); "Thay đổi nhà ở, khu vệ sinh" (Nữ, 57 tuổi, làm ruộng, Hà Nội); "Ăn ở sạch sẽ, nếp sống văn minh" (Nữ, 58 tuổi, học vấn 6/10, làm ruộng, Đà Nẵng); "Máy giặt, ti vi, tủ lạnh, sinh hoạt ăn uống được nâng cao" (Nam, 47 tuổi, học vấn 7/10, làm ruộng, Hà Nội); "Thay đổi vật chất và môi trường" (Nữ, 56 tuổi, học vấn 7/10, làm ruộng, Hà Nội)...

Qua ý kiến của người yếu thể ở trên ta thấy, sự thay đổi điều kiện sống về mặt vật chất thể hiện qua thay đổi chỗ ở, về sinh hoạt (vệ sinh, môi trường) tốt hơn, đồ dùng sinh hoạt trong gia đình thay đổi và tiện lợi hơn.

Ảnh 3: Phong trào thể thao của người khuyết tật

Nguồn: Ảnh internet, tháng 3/2012

Từ kết quả tìm hiểu của chúng tôi cũng như phân tích các số liệu của các cuộc khảo sát khác cho thấy, mặc dù đã được nâng lên, song đời sống vật

chất của người cao tuổi vẫn ở mức trung bình, của người mắc bệnh hiểm nghèo và tàn tật ở mức khó khăn. Người cao tuổi, người mắc bệnh và người tàn tật gặp nhiều khó khăn trong việc vượt qua những trở ngại về đời sống vật chất đó để thích ứng với cuộc sống.

Cùng với việc tìm hiểu thực trạng nhu cầu vật chất của các nhóm yếu thế, chúng tôi đã tìm hiểu nhu cầu tinh thần của các nhóm này. Kết quả nghiên cứu được phản ánh qua các bảng số liệu sau:

Bảng 3: Thực trạng thay đổi nhu cầu tinh thần của nhóm người cao tuổi, người mắc bệnh hiểm nghèo, người tàn tật (số liệu chung)

TT	Thực trạng thay đổi nhu cầu tinh thần	Tỷ lệ (%)
1	Có thay đổi	72,1
2	Không thay đổi	27,9

Phân tích số liệu khảo sát tại bảng 3 cho thấy: đa số những người yếu thế được hỏi cho rằng, họ có thay đổi nhu cầu tinh thần (72.1%). Chúng ta hãy xem họ đã thay đổi nhu cầu tinh thần như thế nào? Vấn đề này được phản ánh qua số liệu điều tra tại bảng sau:

Bảng 4: Sự thay đổi nhu cầu tinh thần của nhóm người cao tuổi, người mắc bệnh hiểm nghèo, người tàn tật (số liệu chung)

TT	Sự thay đổi các quan hệ xã hội	Tỷ lệ (%)
1	Xem tivi, nghe thời sự nhiều hơn	62,8
2	Đọc nhiều sách báo hơn	11,2
3	Đi du lịch nhiều hơn	11,8
4	Tham gia các câu lạc bộ	3,3
5	Đi xem ca nhạc ngoài rạp	1,7
6	Tăng mối quan hệ bạn bè, quan hệ xã hội	9,2

Phân tích số liệu bảng 4 cho thấy: Sự thay đổi ở mức cao nhất là xem ti vi, được nghe thời sự nhiều hơn (62,8%). Ở mức độ thay đổi tiếp theo là những

người yếu thể được đọc sách báo nhiều hơn (11,2%), đi du lịch nhiều hơn (11,8%). Kết quả điều tra của Bộ Văn hoá, Thể thao và Du lịch cũng cho kết quả tương đồng. Có 72,5% số người cao tuổi xem ti vi, nghe đài hàng ngày, tỷ lệ này khảo sát ở thành phố Hồ Chí Minh là 86,6% (Lê Ngọc Lân, 2010). Một số nhu cầu tinh thần khác của các nhóm yếu thể được thay đổi như tăng thêm hoạt động giao tiếp, đi xem ca nhạc ngoài rạp, tham gia các câu lạc bộ. Những người cao tuổi có nhiều câu lạc bộ để tham gia như: các câu lạc bộ về sức khoẻ, câu lạc bộ du lịch, câu lạc bộ thơ, nuôi ong, làm vườn, cây cảnh... Việc sinh hoạt các câu lạc bộ này giúp các nhóm yếu thể tăng thêm sức khoẻ, vui vẻ hơn, phát triển sản xuất...

Trong những năm gần đây, do mức sống được nâng lên, hầu hết các gia đình đều có ti vi, chủ yếu là ti vi màu, nhất là ở khu vực thành phố, thị trấn. Ở nông thôn, các gia đình có đài thu thanh. Hàng ngày, người dân có điều kiện tiếp cận với một lượng lớn thông tin trong và ngoài nước, thường thức các chương trình văn hoá văn nghệ, thể thao, khoa học, công nghệ... Ngoài ra, còn có một số lượng lớn các báo ngày, báo tuần, tạp chí đưa đến cho người đọc một lượng thông tin phong phú. Một kênh thông tin quan trọng được nhiều người quan tâm là kênh internet với số lượng thông tin hết sức phong phú, thời sự. Có thể nói, cơ hội để người dân, trong đó có các nhóm yếu thể tiếp cận với các thông tin là rất lớn, rất thuận tiện. Điều này đã góp phần làm cho nhu cầu tinh thần của các nhóm yếu thể thay đổi, được nâng lên về số lượng và chất lượng.

Trong cuộc khảo sát ở khu vực đồng bằng Bắc Bộ năm 2008 cho thấy: 66,7% người cao tuổi gặp gỡ hàng xóm hàng ngày; 23,8% hàng tuần; 2% hàng tháng; 86% thích xem ti vi, đọc sách báo 59,1%, làm vườn, chăm sóc cây cảnh 36,1%, hội họa, ngâm thơ, chơi cá cảnh 20%...

Tuy nhiên, tại số liệu bảng 3 ở trên vẫn còn gần 1/3 số người yếu thể được hỏi cho rằng, nhu cầu tinh thần của họ không thay đổi. Tại cuộc khảo sát ở thành phố Hồ Chí Minh cho thấy, chỉ có 10 - 20% số người cao tuổi tham gia các hoạt động văn hoá, giải trí, xem ca nhạc, du lịch. Theo số liệu điều tra gia đình Việt Nam năm 2006 cho thấy, có 55,3% người cao tuổi không tham gia các hoạt động văn hoá, thể thao, 1/3 số người cao tuổi không tham gia các hoạt động tập luyện thể thao, thể dục hàng ngày (Lê Ngọc Lân, 2010). Đối với những người cao tuổi không tham gia các hoạt động văn hoá, thể thao trên thì rất khó khăn trong việc nâng cao nhu cầu tinh thần của mình.

Chúng ta hãy xem một số ý kiến cụ thể của những người yếu thể về thay đổi nhu cầu tinh thần của họ. Trước hết là thay đổi nhu cầu thông tin: "*Xem ti vi, nghe đài, đọc sách báo, đánh cờ, gặp gỡ, sinh hoạt ở nhóm người cao tuổi*" (Nam, 75 tuổi, học văn 12/12, bộ đội hưu trí, Đà Nẵng); "*Xem ti vi, muốn đi du lịch nhưng chưa làm được*" (Nam, 65 tuổi, học văn 5/7, làm ruộng, Đà Nẵng); "*Đọc sách, chăm sóc cây cối, đi chơi hội cây cảnh, gặp gỡ*" (Nam, 72 tuổi, học

vấn 6/10, nông nghiệp, Đà Nẵng); "Xem ti vi, giao tiếp với bạn bè trong xã hội" (Nam, 70 tuổi, học vấn 11/12, làm ruộng, Đà Nẵng); "Xem ti vi thoải mái, không phụ thuộc vào giờ giấc" (Nam, 70 tuổi, lớp 3/2, làm ruộng, Đà Nẵng); "Đã có truyền hình cáp xem, đọc sách báo ở các câu lạc bộ Cựu chiến binh do anh em đóng kinh phí theo quý và nhận được báo Đảng của bí thư chi bộ" (Nam, 78 tuổi, lớp 12/12, hưu trí, Đà Nẵng); "Trước không có thời gian xem ti vi nay về hưu có thời gian xem ti vi và đi du lịch" (Nam, 65 tuổi, 12/12, hưu trí, Phó bí thư chi bộ khu dân cư, Đà Nẵng); "100% hộ có ti vi, các hộ gia đình hội viên đều được các chi hội tổ chức tham quan học tập" (Nam, 55 tuổi, học vấn 5/10, làm ruộng, Hà Nội); "Xem ti vi, nghe ca nhạc, đọc sách báo, đi du lịch" (Nữ, 40 tuổi, học vấn 10/10, làm ruộng, Hà Nội); "Có thay đổi tinh thần trong cuộc sống như xem ti vi, nghe ca nhạc" (Nữ, 51 tuổi, học vấn 7/10, làm ruộng, Hà Nội)...

Qua ý kiến ở trên cho thấy, những người yếu thể có nhu cầu xem ti vi để thu nhận thông tin và giải trí rất lớn và nhu cầu này đã được đáp ứng. Ngoài ra, nhu cầu tình cảm của họ được đáp ứng qua các cuộc giao lưu với hàng xóm, bạn bè và đi du lịch...

Một thay đổi khác về nhu cầu tinh thần là tăng thêm sự hiểu biết về cuộc sống và đất nước: "Gia đình tôi thường xuyên xem ti vi và đọc sách báo để làm cho bản thân và gia đình được hiểu biết về tình hình trong nước và nâng cao trình độ, kiến thức của con người" (Nữ, 70 tuổi, làm ruộng, Hà Nội); "Thường xuyên đọc báo công an, thích nghe nhạc đỏ, xem ti vi thời sự, thích chương trình vì an ninh Tổ quốc" (Nữ, 51 tuổi, học vấn 10/10, làm ruộng, Đà Nẵng); "Đi du lịch, tham quan học hỏi thêm để về thực hiện tốt hơn" (Nữ, 48 tuổi, học vấn 9/12, làm ruộng, Đà Nẵng); "Hàng ngày được nghe tin tức thế giới để hiểu biết về xã hội" (Nam, 70 tuổi, học vấn 1/10, làm ruộng, Hà Nội); "Sinh hoạt câu lạc bộ người cao tuổi, làm thơ, đọc báo, nghe đài, xem ti vi" (Nam, 82 tuổi, học vấn 8/10, làm ruộng, Hà Nội).

"Làm cho tinh thần được thoải mái như đi du lịch, tắm biển, được ngắm các cảnh đẹp của đất nước" (Nam, 60 tuổi, học vấn 9/10, làm ruộng, Hà Nội); "Làm cho tinh thần được sáng khoái, được đi tham quan, đi du lịch" (Nữ, 38 tuổi, học vấn 9/10, làm ruộng, Hà Nội); "Để nâng cao nhận thức, gia đình xem ti vi, đọc sách báo và tạp chí, đi du lịch gần gũi tại địa phương" (Nữ, 64 tuổi, học vấn lớp 12/12, bí thư chi bộ, Đà Nẵng)...

Qua ý kiến của những người yếu thể ở trên ta thấy, việc nâng cao nhu cầu tinh thần của họ còn thể hiện qua việc nâng cao các kiến thức về sản xuất, sự hiểu biết về đất nước, về con người. Du lịch là một trong những hình thức để họ nâng cao nhu cầu tinh thần của mình.

Kết luận

Từ phân tích trên có thể đưa ra nhận định là đời sống tinh thần của người cao tuổi có những thay đổi tích cực, song vẫn còn một tỷ lệ đáng kể những người yếu thể không tham gia các hoạt động văn hoá thể thao. Hoạt động tinh thần của họ chưa phong phú, chủ yếu là giao tiếp trong gia đình, trong giao tiếp với làng xóm. Điều này đã phản ánh mức độ thích ứng chưa cao của các nhóm yếu thể trong mẫu khảo sát của đề tài.

Tài liệu tham khảo

1. Lê Ngọc Lan, *Một số vấn đề cơ bản về người cao tuổi Việt Nam giai đoạn 2011 - 2020*, Báo cáo tổng kết đề tài cấp Bộ, Hà Nội, năm 2010.
2. Số liệu điều tra đề tài "*Nghiên cứu sự thích ứng xã hội của các nhóm xã hội yếu thể ở nước ta hiện nay*" do GS.TS. Vũ Dũng làm chủ nhiệm đề tài (2011 - 2012).
3. Viện Xã hội học, *Chiến lược sống của người cao tuổi nông thôn trước những biến đổi của gia đình hiện nay*, Báo cáo đề tài cấp Viện, Hà Nội, 2003.